

ПИТАННЯ СОЦІОЛОГІЇ

УДК 316.1-058

К. А. Агаларова**ФУНКЦІЇ ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ**

Представлено теоретичний та емпіричний аналізи підходів щодо визначення функцій політико-ідеологічної ідентифікації, спираючись на розробки типології в роботах Е. Еріксона, Е. Кемпбелла, О. Попової, Л. Г. Сокурянської та раніші авторські напрацювання.

Ключові поняття: політико-ідеологічна ідентифікація, політико-ідеологічна ідентичність, політична ідентичність, функції політико-ідеологічної ідентифікації.

Дослідження функцій політико-ідеологічних ідентифікацій вбачається актуальним завданням, оскільки воно дозволить встановити можливі прояви, впливи та наслідки функціонування політико-ідеологічних ідентифікацій на мікрорівні (особистого життя, повсякденності, життєвого світу, практик), мезорівні (соціальних груп та соціальних інститутів), макрорівні (держави, суспільства, політичної культури) та мегарівні (глобалізованого світу).

Мета цієї статті полягає у визначенні функцій політико-ідеологічної ідентифікації.

Перш ніж перейти до розгляду функцій політико-ідеологічної ідентифікації, запропонуємо її авторське визначення. Під політико-ідеологічною ідентифікацією, в концептуально-операціональному вигляді ми розуміємо солідаризацію індивіда з політичним лідером, певною політичною спільнотою, ідеологією соціальної групи, ідеями, поглядами, ідеологемами, практиками.

Цікавою, з точки зору нашої дослідницької проблеми, є типологія функцій політичної ідентифікації, що запропонувала О. Попова [1, с. 44], на яку ми і будемо спиратись у цій статті, визначаючи функції політико-ідеологічної ідентифікації.

Як і будь-яке соціальне явище, політико-ідеологічна ідентифікація виконує у суспільстві явні й латентні функції. Згідно з Р. Мертоном, *явними* функціями є наслідки, які для учасників процесу є цілелепокладеними і усвідомлюваними; *латентними* – такі, що не припускають їхньої усвідомленості та інтенційності.

Так, наприклад, у роботі «Американський виборець» виділили чотири основні *функції партійної ідентифікації* в демократичному суспільстві зі стійкою партійною системою [1, с. 72–75]. Перша функція – це *формування суспільної думки*: громадяни одержують великий обсяг інформації про політичні події, але при цьому мають украй обмежені тимчасові можливості для їхнього аналізу. Проте більшість виборців мають стійку схему «сортування», оцінки й інтерпретації нової

інформації (про що писав і Бурдье, вказуючи на інерційність габітусів). При цьому лише деякі громадяни мають стійкі, цілісні, несуперечливі ідеологічні погляди і використовують їх для аналізу політичних процесів. Більшість же оцінює політичну ситуацію, що змінюється, через призму лояльності до певної партії. Партійна ідентифікація створює певне «сито», за допомогою якого індивід намагається «просіяти» політичні події, що відбуваються, і з'ясувати, що саме найбільше відповідає його прихованим перевагам та орієнтаціям. Чим більш стійкою є ідентифікація з партією, тим більш очевидним є принцип цього вибору. Але питання про те, наскільки ідентифікація з партією впливає на сприйняття політичної інформації, у дослідженні Е. Кемпбелла [1, с. 45] прямо ще не ставиться.

Друга функція – *вплив на електоральну поведінку*: партійна ідентифікація та орієнтація на партії (ці поняття не тотожні) є найважливішими детермінантами електоральної поведінки людей.

Третя функція – *психологічного залучення у політику*. Люди з вираженою стійкою партійною ідентифікацією цікавляться політикою, більше поінформовані про шанси на перемогу під час виборів і більше схильні до участі в голосуванні. У класичному дослідженні Е. Кемпбелла не була дана відповідь на питання про те, як лояльність до партії пов'язана з політичними інтересами, яким чином політичні інтереси «прив'язують» людей до партії. Ймовірно, ці процеси є взаємозалежними. Чим більше виражено відчуття прихильності до однієї з політичних партій, тим більша кількість людей цікавиться політикою і виявляється залученою у політичні батаалії. Вважається, що «незалежні» засновують свій електоральний вибір, орієнтуючись на особистості кандидатів або запропоновані способи вирішення проблем, а не на партійні «ярлики». Але в дійсності вони менше інформовані про політику, менше прагнуть брати участь у прийнятті політичних рішень, практично не залучені в політичний процес.

Четверта функція – *функція запобігання створенню нових партійних рухів і сприяння стабільності наявної партійної системи*.

Якщо переходити до *функцій політико-ідеологічної ідентифікації*, то однією з таких очевидних (явних) функцій є, на нашу думку, функція *прогнозування характеру голосування*. Треба відмітити також, що політико-ідеологічна ідентифікація виконує функції *індикатора сприйняття членами суспільства стабільності партійної системи*, у тому числі легітимності влади, політичного режиму, політичної системи в цілому.

Важливою функцією політико-ідеологічних ідентифікацій є також функція *структурування суспільства*. Значною є і така функція, як *інтеграція інтересів соціальних груп* [1, с. 56–61]. По суті, політико-ідеологічна ідентифікація фіксує, розвиває та стверджує корпоративний настрій реальних або символічних груп, об'єднань або інститутів.

Істотною латентною функцією політико-ідеологічної ідентифікації є *соціальний контроль*. Пропонуючи через систему засобів масової комунікації і вбудовуючи в процес соціалізації контрольований набір соціально схвалюваних (у нашому випадку – елітою) моделей політико-ідеологічної ідентифікації громадян, влада може досить успішно здійснювати функцію соціального контролю, забезпечувати досить високий рівень злагоди серед населення шляхом «регушування супереностей і проблем».

Стійка політико-ідеологічна ідентифікація членів організації *підвищує ефективність її діяльності і виконує психотерапевтичну роль для людей* [1, с. 48], які входять у цю структуру. «Ефективність політичної організації базується на ряді умов, серед яких одна з найважливіших – ідентифікація індивіда зі своєю групою. Приналежність до згуртованої групи допомагає особистості знизити тривожність, дає відчуття своєї причетності соціально значущим цілям, задоволення інші найважливіші людські потреби. Сказане стосується не тільки відносин всередині партій, але й відносин між партіями, блоками, з одного боку, і їхнім електоратом – з іншого» [1, с. 48].

Формування суспільної думки в умовах демократії – також одна з функцій політичної ідентифікації.

Функцією політико-ідеологічної ідентифікації громадян є також *реалізація їхньої потреби у визнанні*: «Прагнення до визнання – надзвичайно потужний елемент психіки; такі почуття, як гнів, гордість і сором, є основою для політичних пристрастей і створюють мотивацію багатьох процесів політичного життя» [1, с. 52].

У деяких випадках «стійка політико-ідеологічна ідентифікація сама по собі виконує роль мотивації поведінки, сприяє перетворенню потреби в дію. Крім того, вона допомагає людям орієнтуватися в політичному просторі, дозволяє оцінювати те, що відбувається. Е. Еріксон вважав, що ідентичність «слугує виживанню» [1, с. 49]. Це можна розуміти як декларацію такої функції політико-ідеологічної ідентифікації, як *адаптація індивіда або соціальної групи до політичної ситуації*. Очевидно, більш схильні ігнорувати свою політико-ідеологічну ідентифікацію під час ухвалення рішення про голосування люди, які відчують себе ізольованими, «особи зі слабкою самосвідомістю», для яких страх ізоляції виявляється сильнішим за небезпеку вибору людини, чиї політичні погляди вони не розділяють. Саме ці виборці під час голосування будуть більше готові піддатися «імпульсу останньої хвилини» [1, с. 35–36]. Саме тут спрацьовує функція адаптації індивіда до політичної ситуації, яка нагадує йому, що він не один у такій ситуації, що його політична та електоральна поведінка потрібна не тільки йому, але і його групі (непрямо апелюючи до вже зазначеної вище потреби у визнанні).

Нарешті, дуже важливою є роль політико-ідеологічної ідентифікації як *показника політичної суб'єктності особистості*.

Для визначення політичної суб'єктності особистості ми будемо спиратись на поняття соціальної суб'єктності, що запропоноване А. Г. Сокурянською, яка визначає соціальну суб'єктність як «... соціокультурний феномен, суттєву «якість» суб'єкта, що проявляється, перш за все, в його ціннісних орієнтаціях, стратегічному життєвому виборі, соціально творчій самодіяльності, цілеспрямованій активності» [2, с. 155]. Під суб'єктом у цьому випадку розуміється індивід (або група), який (яка) володіє здатністю до самостійного вибору типу діяльності, тієї чи іншої соціальної ролі для себе та інших суб'єктів. Суб'єктність у політичному просторі вказує на ступінь готовності й підготовленості сучасної особистості, в тому числі молодой, до виконання ролі політичного суб'єкта (ролі виборця, громадянина, члена партії, прибічника політико-ідеологічного напрямку та ін.).

Соціальна суб'єктність має різні види прояву: політична, соціальна, комунікаційна, інноваційна тощо. Нас, перш за все, цікавить політична суб'єктність. Залежно від змісту політичних цінностей політична суб'єктність може проявлятися в різних формах. Так, ліві політичні орієнтації на рівні суспільства в цілому частіше за все проявляються в переважно активних формах суб'єктності – страйках, пікетах, мітингах, демонстраціях тощо, в тому числі з використанням силових методів. Праві політичні сили доволі часто використовують не просто активні, але агресивні форми суб'єктності. Цінності демократії та лібералізму породжують переважно неагресивні форми суб'єктності. Діяльність громадських рухів, організацій та партій цього напрямку зосереджена, головним чином, на вирішенні актуальних соціально-економічних, політичних, правових та інших проблем, які не виходять за рамки законності та порядку [2, с. 160].

Продовжуючи думку А. Г. Сокурянської, можна говорити про такі *рівні суб'єктності*, як когнітивний, аксіологічний та конативний, наголошуючи на їхньому зв'язку та взаємообумовленості. Політичну суб'єктність можна інтерпретувати як особистісну якість, комплексну характеристику особистості, що виявляється на когнітивному рівні в інтересі до політики, знаннях, інформованості про політичні об'єкти, процеси, події; політичній компетентності та ін.; на ціннісному рівні – у політичних цінностях, політичних уподобаннях тощо; на поведінковому рівні – в установках на конкретні політичні дії, формах політичної участі і т. ін.

Так, політична ідентичність може проявлятися на ціннісному рівні, адже відчуття себе прибічником якоїсь політико-ідеологічної течії завжди пов'язане з певними політичними цінностями та переконаннями.

Підкреслимо, що про політичну суб'єктність особистості можна говорити тільки за умов взаємозумовленості та взаємопов'язаності всіх перелічених вище рівнів. Окрім того, потрібно пам'ятати, що політична суб'єктність індивіда може бути як результатом актуалізації

конкретних політичних цінностей, так і породжуватися ситуативними зовнішніми чинниками.

Таким чином, зробивши теоретичний та емпіричний аналіз підходів щодо визначення функцій політико-ідеологічної ідентифікації, ми бачимо, що функції політико-ідеологічної ідентифікації мають свій прояв, вплив та наслідки на усіх рівнях суспільства. Тому досліджувати проблеми політичної або громадянської ідентичності необхідно завжди з урахуванням функцій політико-ідеологічної ідентифікації.

Список використаних джерел: 1. Попова О. В. Политическая идентификация в условиях трансформации общества / О. В. Попова – СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2002. – 258 с. 2. Сокурская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л. Г. Сокурская. – Харьков : Харьков. Нац. ун-т им. В. Н. Каразина, 2006. – 576 с.

Надійшла до редколегії 21.10.2014

Агаларова К. А.
идентификации

Функции

политико-идеологической

Представлен теоретический и эмпирический анализы подходов к определению функций политико-идеологической идентификации, основывалась на разработки типологии в работах О. Поповой, Л. Г. Сокурской, Е. Кемпбелла, Э. Эриксона и более ранние авторские наработки.

Ключевые слова: политико-идеологическая идентификация, политико-идеологическая идентичность, политическая идентичность, функции политико-идеологической идентификации.

Ahalarova K. A. Functions of political-ideological identification

The theoretical and empirical analysis of approaches to determination of functions of political-ideological identification is present.

The analysis of functions of political-ideological identifications is an important research task, because it will allow to determine possible visualizations, impacts and consequences of functioning of political-ideological identifications on microlevel (private life, commonness, the outside world, practices), mesolevel (social groups and social institutes), macrolevel (State, society, political culture) and megalevel (global world).

O. Popova, L. Sokurianska, E. Campbell, E. Ericson devoted their works to the development of typology and analysis of functions of political identification.

The article proposes the author's definition of the notion «political-ideological identification», which is understood in conceptual-operational meaning as solidarity of individual with political leader, some political society, ideology of social group, ideas, opinions, ideologemes, practices.

Typology of functions of political-ideological identification, which was proposed by O. Popova and on which we will rest in this article, defining the functions of political-ideological identification, is quite interesting.

The article gives us understanding of huge importance of political-ideological identification's role as a measure of political subjectivity of individual.

For defining of political subjectivity of individual the notion of social subjectivity, proposed by L. Sokurianska, is used. In this case, the individual (or group), who (which) has a possibility to choose kind of activity, social role for himself (itself) and another subjects by himself (itself), is understood as a subject. Subjectivity in the political sphere indicates degree of preparedness of modern individual for performance of the role of political subject (role of a voter, citizen, party member, supporter of political-ideological course, etc.).

Keywords: political-ideological identification, political-ideological identity, political identity, functions of political-ideological identification.

УДК 316.344.7:286

О. В. Бутиліна

КОНЦЕПЦІЯ ПОЛЯ ТА КАПІТАЛУ П. БУРДЬЄ В ПОЯСНЕННІ ФЕНОМЕНА МАРГІНАЛЬНОСТІ

Для визначення соціальних суб'єктів, яким найбільше притаманні ознаки маргінальності, застосовано методіку моделювання соціального простору. В основу моделі багатомірного соціального простору покладено положення концепції поля та капіталу П. Бурдьє. Зроблено аналіз соціального простору. Виявлено найбільш маргіналізовані групи суспільства. Ґрунтуючись на теоретичних тезах П. Бурдьє, визначено та проаналізовано три види маргінальності: економічну, політичну та культурну.

Ключові слова: маргінальність, поле, капітал, економічна маргінальність, політична маргінальність, культурна маргінальність.

Поняття «маргінальна особистість» виникло на початку ХХ ст. завдяки дослідженням голови Чиказької школи міської соціології Р. Парка. Протягом останнього століття воно еволюціонувало, перетворившись у цілісну концепцію маргінальності. Сьогодні цим терміном характеризується доволі широкий спектр різноманітних суспільних явищ, починаючи з адаптації людини до нового середовища існування і закінчуючи особистісними переживаннями відчуження й виключення та обумовленою ними необхідністю формування нових соціальних зв'язків і форм взаємодії.

Проведений аналіз літератури з проблеми маргінальності показав, що у світовій соціології існує доволі ґрунтовна традиція вивчення цього соціального явища. Її витоки ми знайшли в роботах К. Маркса (ідея відчуження) та Г. Зіммеля (концепція соціальної диференціації).

У середині ХХ ст. у західній соціології сформувалось два напрями в розумінні сутності феномена маргінальності: так званий американський, який представляли послідовники Р. Парка – Е. Х'юз, Х. Дікі-Кларк та ін., і західноєвропейський, зокрема французький, сутність якого викладена в роботах Ж. Кланфера та А. Фарж.

© Бутиліна О. В., 2014